

Hoe transparant is het verslag van de Raad van Commissarissen?

Auke de Bos, Henk Edelman, Marlène Jans-van Wieringen en Johan Scheffe

SAMENVATTING De Raad van Commissarissen heeft tot taak om toezicht te houden op het beleid van het bestuur en het bestuur met raad ter zijde te staan. De Raad van Commissarissen legt met behulp van het verslag van de Raad van Commissarissen, dat in de jaarverslaggeving van de onderneming wordt opgenomen, jaarlijks verantwoording af over zijn toezichtstaak. In totaal zijn de verslagen van Raden van Commissarissen over het verslagjaar 2011 van 85 in Nederland gevestigde ondernemingen onderzocht ten aanzien van de informatieverstrekking over een aantal specifieke onderwerpen, zoals frequentie van vergaderen, aanwezigheid van de commissarissen, zelfevaluatie, omgang met externe accountant, omgang met interne accountant, compliance en de informatievergaring. Het algemene beeld is dat er ruimte is voor verbetering van de transparantie over genoemde onderwerpen.

RELEVANTIE VOOR DE PRAKTIJK De rol van de commissaris heeft gezien de economische ontwikkelingen alleen maar aan belang gewonnen. Er wordt meer belang gehecht aan de verantwoordelijkheid van de commissaris in de rol van toezichthouder. Tegelijkertijd is er een roep vanuit de maatschappij om meer transparante verslaggeving, ook van de commissarissen. In 2011 zijn door een aantal belangengroepen aanbevelingen gedaan voor het verslag van de Raad van Commissarissen. De vraag is in hoeverre de Raden hieraan opvolging hebben gegeven. Wij geven inzicht in de huidige praktijk, komen met een aantal aanbevelingen en illustreren het onderzoek met enkele best practices.

1 Inleiding

Eerdere onderzoeken van De Bos et al. (2008) over boekjaar 2007, van het Koninklijk NIVRA (2010) over het boekjaar 2009 en Lückeraath-Rovers et al. (2010/2011) over boekjaren 2009 en 2010 wijzen uit dat de informatiewaarde van de verslagen van de Raad van Commissarissen (RvC) laag is. Ook het juryrapport van de Henri Sijthoff-prijs, de prijs voor de beste financiële verslaggeving, meldt dat het verslag veelal onder de maat is, gezien vanuit het perspectief van inhoudelijke toezichtinformatie. Het rapport stelt zelfs dat de teksten de indruk wekken dat het verslag wordt opgevat als een verplicht stuk dat jaarlijks door de secretaris wordt opgesteld, in plaats van door de Commissarissen zelf.

Biesheuvel-Hoitinga et al. (2011) bevelen in dit kader aan om meer duidelijkheid te verschaffen over de aard van de informatieverstrekking en de vraag te beantwoorden hoe diepgaand die informatie moet zijn. In het najaar 2011 heeft een aantal belanghebbenden het initiatief genomen om aanbevelingen te publiceren voor het verslag van de RvC van beursfondsen. Wij vermelden:

- Eumedion (corporate governance forum voor institutionele beleggers) in de Speerpuntenbrief 2012 (d.d. 6 oktober 2011);
- Nederlandse Beroepsorganisatie van Accountants (NBA) in het Adviesrapport – Verbreding poortwachtersfunctie: meer zekerheid bij meer informatieve rapportages van oktober 2011; en
- Monitoring Commissie Corporate Governance Code (Monitoring Commissie) in haar rapport van december 2011.

Juist omdat de informatiewaarde van het verslag van de RvC voor verbetering vatbaar is en er weinig regelgeving bestaat, zou je verwachten dat de Commissarissen deze aanbevelingen van de verschillende partijen zoveel mogelijk opvolgen. Deze aanbevelingen betreffen onder meer de toelichting met betrekking tot:

- algemene aanbevelingen voor het verslag van de RvC;
- zelfevaluatie van de RvC;
- relatie met de externe accountant;
- relatie met interne accountant;
- relatie met de afdeling compliance;
- contacten met de toezichthouders.

De vraag die gesteld kan worden is of in de RvC-verslagen over 2011 deze aanbevelingen daadwerkelijk zijn opgevolgd. Bovenstaande punten worden hieronder nader uitgewerkt. Wij onderzoeken daartoe de RvC-verslagen zoals opgenomen in de financiële verslaggeving over het boekjaar 2011 van ondernemingen met een aandelennotering aan de AEX, AMX en ASX, alsmede een aantal overige ondernemingen met een RvC of Raad van Toezicht zonder aandelennotering, opgenomen in de Transparantiebenchmark. De Transparantiebenchmark is een jaarlijks terugkerend onderzoek met als doel de inhoud en kwaliteit in maatschappelijke verslaggeving van de grootste Nederlandse ondernemingen in beeld te brengen.¹ In pa-

paragraaf 3 wordt verder ingegaan op de samenstelling van de populatie van dit onderzoek.

De opbouw van dit artikel is als volgt. De relevante wetten en regelgeving wordt behandeld in paragraaf 2, de opzet van het onderzoek en de onderzoekspopulatie komen aan bod in paragraaf 3, de uitkomsten van het empirisch onderzoek worden behandeld in paragraaf 4 en paragraaf 5 bevat de belangrijkste bevindingen en aanbevelingen.

2 Wet- en regelgeving ten aanzien van het RvC-verslag

2.1 Inleiding

In het huidige ondernemingsrecht wordt in de afdelingen 5 en 6 BW 2 titel 4 (naamloze vennootschappen) aandacht besteed aan de RvC. Artikel 2:140 BW geeft aan dat de RvC tot taak heeft toezicht te houden op het beleid van het bestuur en op de algemene gang van zaken in de vennootschap en de met haar verbonden ondernemingen. Verder staat de RvC het bestuur met raad ter zijde. Bij de vervulling van hun taak richten de commissarissen zich naar het belang van de vennootschap. De RvC bestaat uit één of meer natuurlijke personen. Indien sprake is van een structuurvennootschap kent de raad tenminste drie leden. Alleen bij een structuurvennootschap is het instellen van een RvC verplicht (art 2:158 BW). Veel Nederlandse beursgenoteerde ondernemingen worden niet aangemerkt als structuurvennootschap aangezien zij gebruik maken van de vrijstelling op grond van artikel 2:153, lid 3 b BW. Dit artikel houdt in dat zij door het internationale karakter van hun activiteiten worden aangemerkt als een internationale holding. Toch kennen alle statutair in Nederland gevestigde beursgenoteerde vennootschappen een RvC, dit is mede ingegeven door de Nederlandse corporate governance-code (hierna 'Code').

2.2 Regelgeving en Code

BW 2 titel 9 bevat de wettelijke bepalingen voor het jaarverslag van de naamloze vennootschappen, maar vreemd genoeg zijn in de wet geen bepalingen opgenomen ten aanzien van het verslag van de RvC. De International Financial Reporting Standards (IFRS) en de Nederlandse Richtlijnen voor de jaarverslaggeving (RJ) besteden evenmin aandacht aan dit onderwerp. Uitsluitend in de Code zijn principes en best practice-bepalingen opgenomen die eisen stellen aan de informatieverstrekking door de RvC.

Eind 2009 is de Code Tabaksblat vervangen door de door de commissie Frijns aangepaste code. In de aangepaste code is met name meer aandacht geschonken aan het belang van risicomanagement, overnamesituaties, maatschappelijk verantwoord ondernemen, bestuurdersbeloningen en diversiteit in de RvC. Als wij hierna spreken over de Code dan wordt hiermee deze vanaf boekjaar 2009 geldende code bedoeld.

De Code eist dat de hoofdlijnen van de corporate governance-structuur en de mogelijke afwijkingen in een apart hoofdstuk in het jaarverslag uiteengezet worden. De Code bevat niet minder dan 8 principes en 50 best practice-bepalingen die betrekking hebben op de RvC. Hoofdstuk III van de Code gaat over de RvC. Hierin komen best practice-bepalingen aan de orde met betrekking tot:

- taak en werkwijze;
- onafhankelijkheid;
- deskundigheid en samenstelling;
- de voorzitter van de RvC en de secretaris van de vennootschap;
- samenstelling en rol van drie kerncommissies;
- tegenstrijdige belangen;
- bezoldiging;
- one-tier-bestuursstructuur.

Hoofdstuk V van de Code gaat over financiële verslaggeving, de interne auditfunctie en de externe accountant. Dit zijn onderwerpen waarbij de RvC een belangrijke rol speelt. In de herziene Code dient de RvC bij het ontbreken van een interne auditfunctie een aanbeveling te doen aan het bestuur en die op te nemen in zijn verslag.

In paragraaf 4 *Uitkomsten onderzoek* volgt een nadere beschrijving van enkele van deze bepalingen en voor zover zij in het licht van dit artikel relevant zijn tevens de uitkomsten van ons onderzoek.

2.3 Recente ontwikkelingen op het gebied van regelgeving

Voorstellen one-tier-structuur

In het voorjaar 2008 heeft het Ministerie van Justitie een wetsvoorstel gepubliceerd dat het voor vennootschappen mogelijk maakt om een alternatieve bestuursstructuur (one-tier-structuur) te kiezen. Hierbij nemen uitvoerende bestuurders en niet-uitvoerende, toezichhoudende bestuurders zitting in één vennootschapsorgaan. In deze wetsvoorstellen wordt vooralsnog geen aandacht geschonken aan het verslag van commissarissen. De wetsvoorstellen zijn in 2009 door de Tweede Kamer behandeld en liggen momenteel bij de Eerste Kamer.²

Besluit auditcommissie

Ter nadere uitwerking van artikel 21a van de Wet toezicht accountantsorganisaties (Wta) is in de zomer van 2008 een Algemene Maatregel van Bestuur (AMvB)³ gepubliceerd waarin de samenstelling en taken van een auditcommissie worden beschreven inclusief de wijze van verantwoording. Het besluit geldt voor alle organisaties van openbaar belang zoals omschreven in de Wta en dus ook voor beursgenoteerde ondernemingen. Het besluit bevat geen nieuwe bepalingen ten opzichte van de Code maar kent een meer dwingendrechtelijk karakter.

3 Opzet en onderzoekspopulatie

In totaal zijn de RvC-verslagen over het verslagjaar 2011 van 85 in Nederland gevestigde ondernemingen onderzocht, waarvan 19 ondernemingen AEX-genoteerd, 24 ondernemingen AMX-genoteerd, 20 ondernemingen AScX-genoteerd zijn en 22 ondernemingen zijn voortgekomen uit de Transparantiebenchmark (zie tabel 1). Wij verwijzen hiervoor naar de bijlage.

Wij hebben ons voor dit onderzoek uitsluitend op de ondernemingen met een two-tier-structuur geconcentreerd, omdat in deze ondernemingen de scheiding tussen de Raden van Bestuur (RvB's) en RvC's duidelijk zichtbaar is. Dit in tegenstelling tot ondernemingen met een one-tier-structuur, waarbij de bestuurders en toezichthouders in één orgaan zijn verenigd en de bestuurders- en toezichthoudende taken meer met elkaar zijn verweven.⁴ Het directieverslag van de one-tier-board wordt opgesteld door de executive (uitvoerende) en non-executive (toezichthoudende) bestuurders gezamenlijk, waardoor niet helder en eenduidig vast te stellen valt welke informatie van welk deel van het bestuur afkomstig is.

Voorts sluit deze keuze om voor dit onderzoek ondernemingen met een one-tier-board uit te sluiten aan bij de keuze die hieromtrent is gemaakt door de Monitoring Commissie in haar rapport uit december 2011.

Ter vergelijking met de ondernemingen met een aandelennotering hebben wij ondernemingen toegevoegd zonder aandelennotering, maar die het beste scoren in de Transparantiebenchmark.⁵ De achterliggende veronderstelling is dat organisaties die hoog scoren op de Transparantiebenchmark en een RvC of een Raad van Toezicht hebben, ook een transparant verslag van die desbetreffende Raad publiceren. In de Transparantiebenchmark zijn ondernemingen respectievelijk organisaties met en zonder aandelennotering opgenomen. Voor ons onderzoek hebben wij de 25 hoogst scorende organisaties geselecteerd die een RvC of Raad van Toezicht hebben, maar niet over een aandelennotering beschikken. Voor de goede orde merken wij op dat deze ondernemingen de Code niet hoeven na te leven maar er wel voor kunnen kiezen om dat op vrijwillige basis te doen.

4 Uitkomsten onderzoek

4.1 Algemene punten RvC-verslag

Wij hebben allereerst onderzocht uit hoeveel bladzijden het RvC-verslag bestaat. Zoals uit tabel 2 blijkt hebben de onderzochte RvC-verslagen gemiddeld een omvang van ruim 5,2 bladzijden per verslag. Daarbij zijn de RvC-verslagen van AEX-, AMX- en AScX-genoteerde ondernemingen gemiddeld ongeveer een pagina langer dan de RvC-verslagen van ondernemingen uit de Transparantiebenchmark (5,6, 5,9 en 4,8 pagina's versus 4,4 pagina's). Uit een vergelijking met een eerder onderzoek van De Bos et

al. (2008) naar de RvC-verslagen over 2007 blijkt dat de omvang van het RvC-verslag is toegenomen (5,6, 4,1 en 3,6 pagina's voor de AEX, AMX en AScX fondsen).

Wij hebben vervolgens onderzocht hoe vaak de RvC's in vergadering bijeen waren en van hoeveel telefonische vergaderingen verslag is gedaan. Gemiddeld kwamen de RvC's in 2011 7,2 maal per jaar in vergadering bijeen, en vonden in dat jaar 0,8 telefonische vergaderingen plaats. Mogelijk hebben meer telefonische overlegsituaties plaatsgevonden dan door de RvC's in hun jaarverslagen is vermeld. Verder zijn de separate beraadslagingen tussen de voorzitter van de RvC en de voorzitter van de Raad van Bestuur (RvB) van de onderzochte ondernemingen in dit onderzoek niet meegerekend.

42 van de onderzochte ondernemingen (49%) verstrekt in het RvC-verslag kwalitatieve informatie over de aanwezigheid van de commissarissen. Veelal is sprake van frequente of afdoende aanwezigheid. 38 ondernemingen (45%) hebben de aanwezigheid van de commissarissen door middel van een percentage toegelicht in hun RvC-verslag, waarbij de 13 AEX-genoteerde ondernemingen (68%) in dit opzicht beduidend meer transparantie tonen dan de vier ondernemingen genoteerd in de Transparantiebenchmark (18%).

De Monitoring Commissie trekt in haar rapport van december 2011 de conclusie dat de toelichting bij de mededeling omtrent de af- of aanwezigheid van commissarissen bij vergaderingen, zoals vereist in best practice bepaling III.1.8., voor verbetering vatbaar is. De commissie stelt echter dat de Code niet duidelijk is wanneer iets over afwezigheid moet worden gemeld, maar beveelt aan om een aanwezigheidspercentage op te nemen (zie tabel 3).

Ondernemingen zijn nog niet scheutig met gedetailleerde informatie over de aanwezigheid van commissarissen per vergadering. Deze informatie wordt slechts door 10 van de onderzochte ondernemingen (12%) opgenomen in het RvC-verslag, waarbij de AMX-genoteerde ondernemingen (6 ondernemingen, 25%) dit overzicht vaker publiceren dan de AEX- (1 onderneming, 5%) of AScX- (2 ondernemingen, 10%) genoteerde ondernemingen of de ondernemingen uit de Transparantiebenchmark (1 onderneming, 5%). In het Verenigd Koninkrijk vermelden beursondernemingen standaard de aanwezigheid van de non-executives in het jaarverslag. In Nederland zien wij slechts op beperkte schaal aanwezigheidstabellen verschijnen in de RvC-verslagen. Een dergelijk overzicht geeft op een overzichtelijke wijze weer wie wanneer aan- en afwezig waren per RvC-vergadering en kan daarom worden beschouwd als een best practice. Een voorbeeld van een aanwezigheidstabel is het overzicht van Wavin (figuur 1).

Opvallend is de informatie die door een aantal ondernemingen is verstrekt over de inhoud van de RvC-vergadering.

ringen. Als voorbeeld kunnen wij SNS Reaal vermelden; zij doen niet alleen verslag van het aantal RvC-vergaderingen, maar geven per vergadering een uitgebreid overzicht van de belangrijkste besproken onderwerpen. Deze best practice verdient ons inziens navolging (zie figuur 2).

4.2 Zelfevaluatie van de Raad

Uit best practice-bepaling III.1.7 van de Code volgt dat de RvC ten minste eenmaal per jaar zijn eigen functioneren, het functioneren van de afzonderlijke commissies en het functioneren van het bestuur evalueert gedurende een besloten vergadering. Met ingang van 2009 dient ook informatie verstrekt te worden over de wijze van zelfevaluatie.

De Monitoring Commissie (2011) stelt dat in 2010 95% van de ondernemingen melding maakte van deze zelfevaluatie. De RvC-verslagen zijn echter minder transparant over de wijze waarop de evaluatie plaatsvindt. De commissie acht het wenselijk dat meer inzicht gegeven wordt door het beschrijven van het proces en het toelichten van de uitkomsten van de evaluatie.

Uit ons onderzoek blijkt dat 76 ondernemingen (89%) melding maken van zelfevaluatie. Slechts 46 ondernemingen (54%) geeft inhoudelijk weer hoe de evaluatie werd uitgevoerd en wat de aandachtsgebieden waren. De AEX-genoteerde ondernemingen scoren hier met 95% (18 onderne-

Figuur 1 Wavin, jaarverslag 2011, p. 86.

Attendance of the individual Supervisory Board members is shown in the following overview:											
	1/3	19/4*	27/4	22/6	23/8	19/10	18/11	25/11	5/12*	15/12	20/12*
Kottman	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓/X**	X**	X**	✓/X**	X**
Hill	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Ruijter	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Stymne	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	X
Kuiper	N.A.***	N.A.***	N.A.***	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Van den Hoek	✓	✓	✓	N.A.***	N.A.***	N.A.***	N.A.***	N.A.***	N.A.***	N.A.***	N.A.***

* Meeting by conference call.
 ** Due to potential conflict of interest.
 *** Mr van den Hoek was ineligible for reappointment per the AGM on 27 April 2011. Mr. Kuiper was appointed at this meeting.

Tabel 1 Opzet en onderzoekspopulatie

Samenstelling populatie	AEX	AMX	AScX	Transparantie-benchmark	Totaal
Totaal	25	25	25	25	100
Ondernemingen met een one-tier board	6	1	4		11
Overname			1	1	2
Buitenlandse moeder				1	1
Jaarverslag niet tijdig beschikbaar				1	1
	19	24	20	22	85

Twee ondernemingen zijn afgevalen als gevolg van een overname (Amsterdam Molecular Therapeutics (AMT) Holding N.V. door uniQure B.V., en Océ N.V. door Canon Group). Essent verwijst naar haar buitenlandse moeder RWE Groep. Het jaarverslag van Kon. Ahrend N.V. kwam niet tijdig beschikbaar.

Tabel 2 Algemene informatie

	AEX	AMX	AScX	Transparantie-benchmark	Totaal
Aantal bladzijden	5,6	5,9	4,8	4,4	5,2
Aantal vergaderingen	7,2	7,5	7,0	7,1	7,2
Aantal conference calls	1,2	1,2	0,8	0,1	0,8

Figuur 2 SNS Reaal, jaarverslag 2011, pp. 118-120

Februari (twee vergaderingen, waarvan 1 telefonisch)

- Jaarresultaten en persbericht jaarresultaten.
- Verslag accountantscontrole 2010 van de externe accountant.
- Ontwikkelingen beleggingsverzekeringdossier.
- Update reguliere contacten toezichhouders.
- Terugkoppeling van gesprekken met rating agencies.
- Stand van zaken per business unit (REAAL, SNS Bank, Property Finance, Zwitserleven).
- Presentatie over overlijdensrisicoverzekering door REAAL.
- Prestatie-indicatoren en beloningsbeleid Raad van Bestuur.
- Ontwikkelingen Monitoring rapport voor Europese Commissie.
- Agenda Algemene vergadering van Aandeelhouders.
- Terugkoppeling van vergaderingen van de Audit Commissie, de Remuneratie Commissie en de Risico Commissie.
- Functioneren Raad van Bestuur en zijn individuele leden.
- Functioneren van Raad van Commissarissen.

Figuur 3 Ahold, jaarverslag 2011, p. 59

Supervisory Board report continued

Supervisory Board
Diversity profile

Name	Date of birth	American	European	Retail	Food industry	Finance	Social/employment	CR	Disclosure/communication	Marketing	Management experience	Active management	Gender
René Dahan	August 26, 1941	•	•				•		•		•		m
Derk Dojer	October 9, 1949		•	•	•						•		f
Stephanie Sherm	January 7, 1948	•		•		•				•	•		f
Judith Spieser	August 3, 1953	•	•		•	•	•		•		•		f
Tom de Swaan	March 4, 1946		•			•	•		•		•		m
Mark McGrath	August 10, 1946	•		•	•					•	•		m
Ben Noteboom	July 4, 1958		•				•	•	•	•	•	•	m
Rob van den Bergh	April 10, 1950		•						•		•		m

mingen) beduidend beter dan de overige groepen. Genoemd zijn onder andere beoordelingsgesprekken, evaluatieformulieren, vragenlijsten en vergelijkingen met de profielschets. Aandachtsgebieden in de zelfevaluatie waren onder andere de betrokkenheid van ieder lid (13 ondernemingen, 15%), de cultuur binnen de RvC (9 ondernemingen, 11%) en de relatie tussen de RvC en de RvB (21 ondernemingen, 25%) (zie tabel 4).

Algemeen wordt onderkend dat de kwaliteit van de zelfevaluatie stijgt als die wordt uitgevoerd onder begeleiding van een onafhankelijke expert. In de Code Banken wordt dat zelfs dwingend voorgeschreven (om de drie jaar, zie principe 2.1.10). Lückerath-Rovers (2012) gaat verder en bepleit zelfs dat deze verplichting ook dient te worden opgenomen in de Code. Zij stelt voor ‘een formele en rigoureuze evaluatie, die aan het licht moet brengen of de zo gewenste open cultuur aanwezig is, of de individuele commissarissen nog wel voldoende toegewijd zijn, of de RvC en haar leden wel voldoende onafhankelijk opereren en een kritische houding ten opzichte van elkaar en de RvB hebben, en of de raad voldoende divers is om groepsdenken en tunnelvisie te voorkomen.’

Uit ons onderzoek blijkt dat slechts 11 ondernemingen (13%) melding maken van een onafhankelijke begeleiding. Dit zijn vrijwel allemaal ondernemingen in de financiële sector. Als aandachtspunten voortvloeiend uit de zelfevaluaties vermelden wij de kwaliteit en frequentie van de

vergaderingen, de samenstelling en deskundigheid van de RvC, en zijn onafhankelijkheid.

Een onderneming die in het diversiteitsprofiel per commissaris aangeeft wat de deskundigheid is, is Ahold. Het vermelden van de expertisegebieden per commissaris is te beschouwen als een best practice (zie figuur 3).

4.3 Relatie met de externe accountant

De relatie van de externe accountant met de RvC is van groot belang aangezien deze een signalerende rol heeft (Klijnsmit en Majoor, 2012). De auditcommissie binnen de RvC is onder meer belast met het toezicht op de externe accountant met betrekking tot de onafhankelijkheid, de bezoldiging en eventuele niet-controlezaken (Jansman en Van Manen, 2010). Dit is ook zo in de Code terug te lezen. Verder woont de externe accountant doorgaans jaarlijks de vergadering van de RvC bij waarin de jaarrekening besproken wordt; door het jaar heen is de auditcommissie de gesprekspartner voor de accountant.

Als onderdeel van het Plan van Aanpak van de Nederlandse Beroepsorganisatie van Accountants (NBA), heeft de NBA een rapport gepubliceerd met de titel ‘De RvC als opdrachtgever van de accountant’. In dit rapport wordt een pleidooi gehouden voor een sterk aansturende rol van de RvC richting de accountant. Hierbij hoort tevens een actieve communicatie over en weer, maar ook een kritische beoordeling door de RvC van het werk van de accountant. Dit rapport stelt dat de accountant zijn bevin-

Tabel 3 Informatie over aanwezigheid bij vergaderingen

	AEX		AMX		AScX		Transp. benchmark		Totaal	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Kwalitatieve informatie	12	63%	14	58%	7	35%	9	41%	42	49%
Aanwezigheidspercentage	13	68%	13	54%	8	40%	4	18%	38	45%
Informatie per vergadering	1	5%	6	25%	2	10%	1	5%	10	12%

Tabel 4 Informatie over zelfevaluatie

	AEX		AMX		AScX		Transp. benchmark		Totaal	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Melding van begrip zelfevaluatie	19	100%	22	92%	17	85%	18	82%	76	89%
Beschrijving van proces	18	95%	10	42%	8	40%	10	45%	46	54%
Melding van onafhankelijke begeleiding	4	21%	4	17%	1	5%	2	9%	11	13%
Vermelding van de uitkomsten van de evaluatie	6	32%	15	63%	5	25%	10	45%	36	42%
Vermelding van de elementen die onderdeel zijn van beoordeling:										
- betrokkenheid van ieder lid	3	16%	4	17%	2	10%	4	18%	13	15%
- cultuur binnen de RvC	1	5%	4	17%	2	10%	2	9%	9	11%
- relatie tussen RvC en RvB	3	16%	7	29%	8	40%	3	14%	21	25%

dingen moet delen met de RvC. Vervolgens kan de RvC hierop acteren en adequate maatregelen nemen. Ook heeft de NBA in haar rapport 'Verbreding Poortwachtersfunctie' aangegeven dat zij adviseert om de rapportages van de accountant openbaar te maken in het verslag van de RvC. Dit is ook door Eumedion (2011) in haar Speerpuntenbrief 2012 naar voren gebracht. Ook de Vereniging van Effecten Bezitters (2011) benadrukt in haar Speerpuntenbrief 2012, die meer gericht is op het jaarverslag in het algemeen, het belang om de hoofdpunten van de rapportage van de externe accountant openbaar te maken. Relevant is op welke wijze ondernemingen de bovenbeschreven aspecten gaan vertalen naar concrete maatregelen.

Verder vraagt Eumedion (2011) aandacht voor de inhoud van de toelichting op de voordracht van de (her)benoeming van de accountant, aangezien deze volgens hen te wensen overlaat. Met betrekking tot de grondige beoordeling van de accountant volgens best practice bepaling V.2.3 in de Code reikt Eumedion de volgende handvatten aan:

- meer informatie over het proces hiervan;
- openbaar maken van de conclusies, zoals de kwaliteit van de controlewerkzaamheden, de toereikendheid en invulling van de controleopdracht, de kwaliteit en de inhoud van de rapportages aan bestuur en de auditcommissie, de onafhankelijkheid, het algemene optreden van de accountant, de expertise en samenstelling van het controleteam, de kosten en (vanaf 2012) de toepassing van de Code voor Accountantsorganisaties door de desbetreffende accountantsorganisatie;
- openbaar maken van de volgende informatie over aanbestedingsprocedure (indien van toepassing): het aantal accountantsorganisaties dat is benaderd voor een offerte, de selectiecriteria, selectieprocedure, de doorslaggevendende reden(en) voor de voordracht, de reikwijdte van de controleopdracht, het beleid ten aanzien van adviesopdrachten door dezelfde accountantsorganisatie (procedure goedkeuring, hanteren maximum percentage

ten opzichte van het totale honorarium) en de voorgestelde benoemingstermijn.

Wij zijn nagegaan in hoeverre de gevraagde informatie uit de voorstellen is terug te vinden in de RvC-verslagen van de onderzochte ondernemingen (zie tabel 5 en 6).

Uit ons onderzoek komt naar voren dat 75 ondernemingen (88%) melding maken in het verslag van de RvC dat de rapportages van de accountant worden besproken. Slechts 7 ondernemingen (8%) gaan in op de bevindingen van de accountant. Van deze 8% gaat 4% (3 ondernemingen) inhoudelijk in op de bevindingen en de opvolging. Een best practice is BE Semiconductors, die twee concrete bevindingen van de accountant noemt en inhoudelijk uitwerkt. Op deze wijze is de lezer goed geïnformeerd over de belangrijkste bevindingen van de externe accountant.

Figuur 4 BE Semiconductors, jaarverslag 2011, p. 36

The main findings of the auditor that are reported in the management letter are (i) the deficiency regarding the proper accounting of material usage at Besi's Malaysian subsidiary, immediately mitigated through a full inventory count at year end and (ii) the relatively high number of privileged high risk users in the SAP system involved in the European support of SAP implementation at Besi's Malaysian operations. It is anticipated that this support and the number of users will decrease in 2012.

37 ondernemingen (44%) maken melding van de beoordeling van de accountant in het verslag van de RvC, waarbij 8 ondernemingen (9%) het proces van deze beoordeling beschrijven. Het element dat bij de beoordeling een rol speelt en dat het meest frequent wordt genoemd, is de onafhankelijkheid (29 ondernemingen, 34%). De andere elementen uit tabel 6 worden minder genoemd. Derhalve is de informatieverstrekking op dit gebied nog zeer beperkt. Een best practice met betrekking tot de informatieverstrekking omtrent de beoordeling betreft TomTom.

Figuur 5 TomTom, jaarverslag 2011, p. 38

Deloitte Accountants BV has acted as external auditor for the company since 2004. An extensive review of the performance and independence of external audit over the previous four years was carried out in accordance with the Code. The review covered all audit services provided by the external auditor. Participants in the review included the CFO and the Audit Committee, as well as financial leaders in the business. Based upon the outcome of this review, the Audit Committee recommends to the Supervisory Board to re-appoint Deloitte for the 2012 financial year-end audit, subject to the approval of the shareholders at the Annual General Meeting of Shareholders in 2012. Deloitte has expressed its willingness to continue in office for the company during 2012. Resolutions proposing their re-appointment will be submitted to the forthcoming Annual General Meeting of Shareholders.

Informatie over benoeming van de accountant

Zeven ondernemingen (8%) geven informatie over de benoeming van de accountant. Dit lage percentage kan mogelijk worden verklaard doordat vooral ondernemingen waar de accountantswisseling speelt informatie geven over de benoeming. Een best practice op dit gebied is

Macintosh. Het RvC-verslag van Macintosh geeft overzichtelijk weer op basis waarvan het functioneren van de accountant is beoordeeld, en welke criteria bij de herbenoeming een rol hebben gespeeld. Dit RvC-verslag dragen wij als best practice voor op dit terrein (zie figuur 6).

Opvallend is dat geen van de onderzochte ondernemingen informatie verstrekt over een eventuele uitschrijving van een aanbesteding van de accountantswerkzaamheden. Op basis van de adviezen van de NBA kan in dat kader informatie worden verstrekt over het aantal uitgenodigde accountantsorganisaties, de selectiecriteria, het selectieproces, doorslaggevende redenen voor de voordracht, de reikwijdte van de controleopdracht, het beleid ten aanzien van eventuele adviesopdrachten, de procedure van goedkeuring, hantering van een maximumpercentage van de totale controlekosten en de voorgestelde benoemingstermijn. De enige onderneming die hier positief opvalt is

Tabel 5 Informatie-uitwisseling met externe accountant

	AEX		AMX		AScX		Transp. benchmark		Totaal	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Rapportages externe accountant besproken in vergadering	18	95%	22	92%	16	80%	19	86%	75	88%
Vermelding van bevindingen externe accountant	0	0%	2	8%	4	20%	1	5%	7	8%
Inhoudelijke toelichting van bevindingen	0	0%	1	4%	2	10%	0	0%	3	4%

Tabel 6 Informatie beoordeling accountant

	AEX		AMX		AScX		Transp. benchmark		Totaal	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Melding dat de RVC de accountant (grondig) beoordeelt	17	89%	10	42%	7	35%	3	14%	37	44%
Informatie over het proces van deze beoordeling	6	32%	0	0%	2	10%	0	0%	8	9%
Elementen van beoordeling:										
- de kwaliteit van de controlewerkzaamheden	5	26%	0	0%	5	25%	0	0%	10	12%
- de toereikendheid en invulling van de controleopdracht	6	32%	1	4%	2	10%	0	0%	9	11%
- de kwaliteit van de inhoud van de rapportages aan het bestuur en de auditcommissie	3	16%	0	0%	3	15%	0	0%	6	7%
- de onafhankelijkheid van de externe accountant	11	58%	8	33%	6	30%	4	18%	29	34%
- het algemene optreden van de externe accountant, inclusief zijn professioneel-kritische houding	3	16%	0	0%	3	15%	0	0%	6	7%
- de expertise en samenstelling van het controleteam	4	21%	1	4%	4	20%	0	0%	9	11%
- de kosten	4	21%	1	4%	3	15%	0	0%	8	9%
- de toepassing van de Code voor Accountantsorganisaties door de betreffende accountantsorganisatie	1	5%	0	0%	0	0%	0	0%	1	1%
Nadere informatie over onafhankelijkheid	2	11%	2	8%	1	5%	1	5%	6	7%
- Kwalitatieve informatie	1	5%	2	8%	1	5%	1	5%	5	6%
- Kwalitatieve en kwantitatieve informatie	1	5%	0	0%	0	0%	0	0%	1	1%
Benoeming externe accountant genoemd als vergaderonderwerp	1	5%	1	4%	2	10%	3	14%	7	8%

Figuur 6 Macintosh, jaarverslag 2011, p. 96

Voor zover gelegen binnen de beoordelingsmogelijkheden van de Raad van Bestuur, de Raad van Commissarissen en Audit Commissie, werd tevens geconcludeerd dat:

- De controle op een adequate wijze is uitgevoerd.
- De communicatie tussen externe accountant, de Raad van Bestuur en Raad van Commissarissen op een goede wijze heeft plaatsgevonden.
- De onafhankelijkheid van de externe accountant vast staat.
- Het optreden van de accountant op een onafhankelijke en professioneel kritische wijze heeft plaatsgevonden.
- De expertise en samenstelling van het controleteam op niveau is.
- De kosten van de accountant conform afspraak zijn.

Grontmij, die duidelijk aangeeft waar het bij de selectie van de nieuwe accountant om draait. Deze dragen wij dan ook graag aan als een best practice (zie figuur 7).

4.4 Relatie met de internal auditor

De interne auditfunctie kan voor de RvC een belangrijke bron van informatie vormen. Veel grote organisaties hebben een internal auditfunctie die een belangrijke rol speelt in het toetsen van interne risico's en controlesystemen op alle niveaus binnen die organisaties. Daartoe is het van belang dat die functie onafhankelijk kan opereren, hetgeen mede wordt bereikt doordat de internal auditor rechtstreeks toegang heeft tot de externe accountant en de voorzitter van de auditcommissie (best practice-bepaling V.3.2). De Code erkent het belang van een interne auditfunctie en bepaalt in best practice-bepaling V.3.3 dat bij het ontbreken van een dergelijke functie de auditcommissie jaarlijks evalueert of er behoefte bestaat aan een internal auditor. Aan de hand van deze evaluatie doet de RvC een aanbeveling aan het bestuur en neemt deze op in zijn verslag.

Uit eerder onderzoek (Scheffe, 2011) blijkt dat 35 beursfondsen (58%) in de AEX, AMX en AScX een interne auditfunctie hebben. Met name de AEX-genoteerde fondsen scoorden met 85% hoog.

De motivatie om geen interne auditedienst (IAD) in te stellen houdt meestal verband met de beperkte omvang van de onderneming of het reeds bestaan van andere maat-

Figuur 7 Grontmij, jaarverslag 2011, p. 61

In early 2011, the Supervisory Board initiated a tender process for a new external auditor. Following a proposal by the Supervisory Board, the General Meeting of Shareholders in May 2011 commissioned Deloitte Accountants B.V. as external auditors for the 2011 annual accounts. Selection criteria were quality, approach, European coverage and French experience.

regelen waaronder externe accountantscontrole. Deze motivatie wordt overigens bij een aantal ondernemingen met aandelennotering niet opgenomen in het verslag van de RvC, maar in het verslag van de RvB of op de website. Uit ons onderzoek blijkt dat 41 van de onderzochte ondernemingen (48%) melding maakt van de bespreking van de bevindingen van de afdeling Internal Audit. De AEX-genoteerde fondsen (16 ondernemingen) scoren hier met 84% het hoogst (zie tabel 7).

In de helft van deze gevallen is de internal auditor ook daadwerkelijk aanwezig tijdens de RvC-vergaderingen. De bevindingen van de interne auditfunctie worden in geen enkel RvC-verslag nader toegelicht. De RvC dient de interne auditfunctie periodiek te beoordelen. In een zeer klein aantal RvC-verslagen (3) geeft de RvC zijn bevindingen en oordeel weer volgens de Code over de opzet en het functioneren van de afdeling Internal Audit, zoals aanbevolen in het NBA Adviesrapport (2011). Het lijkt er op dat een aantal raden van commissarissen de waarde van een IAD voor een deugdelijke corporate governance nog onvoldoende (h)erkent.

4.5 Compliance

Rond de bedrijfsprocessen binnen een onderneming is een beheersingskader gebouwd, met als doel om de bij de bedrijfsprocessen behorende risico's te managen. De bouw van een dergelijk beheersingskader is onder meer ontstaan sinds de introductie van de Sarbanes-Oxley Act (SOx) in de Verenigde Staten in 2002, en wordt ingevuld door governance, risk management en compliance. Voor het beheersingskader wordt derhalve ook wel de term 'GRC-raamwerk' gebruikt (Croonenberg et al., 2011), waarbij met

Tabel 7 Informatie over internal auditor

	AEX		AMX		AScX		Transp. benchmark		Totaal	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Bevindingen internal auditor besproken in vergadering	16	84%	10	42%	3	15%	12	55%	41	48%
Internal auditor aanwezig op vergadering (en)	11	58%	6	25%	1	5%	4	18%	22	26%
Bevindingen inhoudelijk toegelicht	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%
Oordeel over opzet afdeling internal audit	1	5%	1	4%	1	5%	0	0%	3	4%
Oordeel over functioneren afdeling internal audit	0	0%	1	4%	1	5%	0	0%	2	2%

Tabel 8 Informatie over compliance

	AEX		AMX		AScX		Transp. benchmark		Totaal	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Vermelding onderwerp compliance	12	63%	13	54%	0	0%	8	36%	33	39%
Bespreking van bevindingen afdeling compliance	2	11%	2	8%	0	0%	3	14%	7	8%
Oordeel over opzet afdeling compliance	0	0%	1	4%	0	0%	0	0%	1	1%
Oordeel over functioneren afdeling compliance	0	0%	1	4%	0	0%	0	0%	1	1%

‘GRC’ governance, risk management en compliance worden bedoeld.

Een inmiddels algemeen aanvaarde vorm van inrichting van dit beheersingskader is de ‘three lines of defence’. In dit model wordt de ‘first line of defence’ ingevuld door de operatie en het lijnmanagement, dat toeziet op de uitvoering van de onder haar ressorterende processen, de ‘second line of defence’ wordt gevormd door de stafafdelingen rond het lijnmanagement, en de ‘third line of defence’ wordt ingevuld door de internal auditfunctie. Deze drie ‘linies’ samen dienen een robuust intern risicobeheersings- en controlesysteem te vormen binnen de onderneming.

Binnen de ‘second line of defence’ zijn afdelingen actief zoals risicomanagement en compliance. Het is inmiddels gebruikelijk dat de RvC – veelal binnen de auditcommissie – overleg voert met de afdelingen risicomanagement en internal audit, indien deze afdelingen binnen de onderneming zijn ingericht. Gezien de aard van de werkzaamheden van een compliance-afdeling, namelijk het houden van intern toezicht op de aard en uitvoering van de bedrijfsprocessen zodat deze in lijn blijven met de geldende wet- en regelgeving, ligt het in de lijn der verwachting dat de RvC vanuit zijn toezichthoudende rol ook contact zoekt met deze ‘interne toezichthouder’. Wij hebben onderzocht in hoeverre de RvC ook de afdeling compliance bij de besprekingen in de auditcommissie betreft (zie tabel 8).

Het onderwerp compliance komt in 33 RvC-verslagen (39%) aan de orde. Dit zijn 12 AEX-genoteerde ondernemingen (63%), 13 AMX-genoteerde ondernemingen (54%), maar ook ondernemingen uit de Transparantiebenchmark (8 ondernemingen, 36%). Slechts in 7 RvC-verslagen (8%) worden de bevindingen van de afdeling compliance ook besproken. Bij de AScX-genoteerde ondernemingen valt op dat het thema compliance of de beoordeling van een afdeling compliance in geen enkel RvC-verslag wordt besproken. Alleen Delta Lloyd heeft in haar verslag van de RvC ook beschreven dat de opzet van de afdeling compliance en het functioneren van de afdeling is beoordeeld.

Daarbij dient de kanttekening te worden geplaatst dat een aantal ondernemingen niet beschikt over een afdeling compliance in verband met de omvang van de onderne-

Figuur 8 Delta Lloyd, jaarverslag 2011, p. 45

Bijzondere aandacht is gegeven aan de wijze waarop de compliance en Interne auditafdelingen zijn opgezet en functioneren. De Audit Committee is daar tevreden over. Er zijn wel zorgen over de werkdruk als gevolg van de marktomstandigheden en de geïntensiveerde relaties met externe toezichthouders.

ming of de naar hun mening geringe risico’s die het bestaan van een compliance-afdeling niet rechtvaardigen, of de compliance-functie hebben samengevoegd met bijvoorbeeld risicomanagement. Daarnaast zien wij dat de financiële ondernemingen, vanuit de aard van hun werkzaamheden en in verband met de door de toezichthouders gestelde eisen, meer compliance-georiënteerd zijn dan niet-financiële ondernemingen.

Hiermee lijkt de conclusie gerechtvaardigd dat, anders dan voor internal audit, de lijn tussen (de auditcommissie van) de RvC en compliance minder voorhanden is of minder wordt ingezet voor de toezichthoudende taak van de RvC. Het lijkt ons raadzaam dat de RvC op regelmatige basis kennis neemt van de compliance-rapportages, of de afdeling compliance regelmatig aanschuift of wordt vertegenwoordigd binnen het overleg met (de auditcommissie van) de RvC.

4.6 Andere wijzen van informatie vergaren

De commissaris kan op andere manieren informatie verzamelen om zijn toezichtsfunctie te kunnen uitoefenen. Indien informatie wordt verstrekt over de hoeveelheid aanvullende informatie die een commissaris vergaart, en de wijze waarop dit geschiedt, geeft dit inzicht in de mate van inspanning die wordt verricht door de RvC om zijn toezichtstaak uit te voeren.

Volgens de NBA (2011) krijgt de commissaris inzicht in het brede functioneren van de directie, door onder andere regelmatig te spreken met de managementlaag onder de

directie. Vervolgens wordt aan dit inzicht ook aandacht besteed in het RvC-verslag. Ten aanzien van aandeelhouders meldt het RvC-verslag of, en zo ja welke, contacten gedurende het verslagjaar hebben plaatsgevonden, en wat is gedaan met de discussies die in de algemene vergadering van aandeelhouders zijn gevoerd. Verder nemen de commissarissen regelmatig deel aan de vergaderingen van de Ondernemingsraad,⁶ de toezichthouder, (zeer grote) klanten en leveranciers⁷. Dit geschiedt mede in het kader van maatschappelijk verantwoord ondernemen.

Minder dan de helft, namelijk 36 RvC's (42%) maakt melding van contacten met de managementlaag onder de directie. Voor de AEX-genoteerde fondsen zijn dit 12 RvC's (63%). Dit percentage daalt van AMX-genoteerde ondernemingen (12 ondernemingen, 50%) en AScX-genoteerde ondernemingen (8 ondernemingen, 40%) naar de overige geselecteerde ondernemingen uit de Transparantiebenchmark (4 ondernemingen, 18%). Hieruit blijkt dat bij de grotere ondernemingen de commissarissen eerder contact zoeken met de managementlaag onder de RvB. Een verklaring kan zijn dat in een grotere onderneming deze managementlaag veelal meer verantwoordelijkheden heeft dan bij ondernemingen met een kleinere omvang.

Er zijn weinig contacten gemeld met aandeelhouders. De meeste informatie, maar nog altijd minder dan de helft, geven de AMX-fondsen, namelijk 4 ondernemingen (17%) en 6 ondernemingen geselecteerd uit de Transparantiebenchmark (27%). Maar twee ondernemingen schenken aandacht aan de follow-up van de discussies gevoerd op de aandeelhoudersvergadering (zie ook tabel 9).

Opvallend is dat ondernemingen geselecteerd vanuit de Transparantiebenchmark de meeste contacten hebben gerapporteerd met de Ondernemingsraad (18 ondernemingen, 82%), voor de beursfondsen ligt dit percentage flink lager (6 tot 8 ondernemingen, 32% tot 40%). Contacten met de toezichthouder zijn nauwelijks gemeld. Wij hebben aangetroffen: contacten met de Autoriteit Financiële Markten (twee keer), De Nederlandsche Bank (twee keer) en de Opta (één keer). Contacten met klanten zijn zeven keer gemeld, waarbij de niet-beursfondsen de meeste klantencontacten melden, namelijk vier keer (18%). Er is één RvC-verslag waarin melding wordt gemaakt van contacten tussen RvC-leden en leveranciers⁸.

Commissarissen kunnen ook op andere wijzen informatie vergaren. Voorbeelden die wij meerdere keren hebben aangetroffen zijn: werkbezoeken aan (buitenlandse) vestigingen en introductiedagen.

De RvC van Unibail Rodamco geeft uitgebreide informatie over de wijze waarop informatie is verzameld. Er wordt melding gemaakt van waarnemingen, beoordelingen en het verzamelen van kopieën van relevante documenten.

Figuur 9 Unibail Rodamco, jaarverslag 2011, pp. 254, 256 en 257

The Supervisory Board exerts permanent oversight and control over the Management Board and the general affairs of the Company. To that end, the Supervisory Board conducts appropriate inspections and reviews and may obtain copies of any document to fulfill its tasks.

4.7 Overig

De NBA (2011) stelt in haar adviesrapport dat de RvC dient te rapporteren over de wijze waarop met de directie overeenstemming is bereikt over de aard en de mate van risicobereidheid. Opvallend is dat slechts 8 ondernemingen (9%) hiervan melding maakt in het RvC-verslag (zie tabel 10).

RvC-verslagen geven ook weinig inhoudelijke toelichting op mutaties in de RvC. Een toelichting met betrekking tot de achterliggende redenen kan de lezer meer informatie verschaffen over de ontwikkelingen binnen de RvC en eventuele behoefte aan een bepaalde expertise.

5 Bevindingen en aanbevelingen

Het onderzoek richtte zich op een aantal specifieke onderwerpen die relevant zijn voor het verslag van de RvC. Het percentage ondernemingen dat informatie geeft over de onderzochte onderwerpen is nog te beperkt (een aantal maal bijna de helft). Inhoudelijke informatie wordt heel beperkt aangetroffen. Wij hebben in ons onderzoek een aantal best practices opgenomen ter inspiratie.

De belangrijkste bevindingen zijn:

- Gemiddeld kwamen de RvC's in 2011 7,2 maal per jaar in vergadering bijeen, en vonden in dat jaar 0,8 telefonische vergaderingen plaats. Een norm voor 'frequente afwezigheid' van commissarissen ontbreekt.
- Circa de helft (49%) van de onderzochte ondernemingen verstrekt in het RvC-verslag kwalitatieve informatie over de aanwezigheid van de commissarissen. Slechts een paar ondernemingen nemen een aanwezigheidstabel op.
- 89% van de ondernemingen maakt melding van zelfevaluatie. Slechts 54% (46 ondernemingen) geven inhoudelijk weer hoe de evaluatie werd uitgevoerd en wat de aandachtsgebieden waren. Slechts 13% maakt melding van een onafhankelijke begeleiding.
- Er wordt beperkte inhoudelijke informatie gegeven over de bevindingen van de accountant. 88% van de ondernemingen maakt melding van het feit dat de rapportages van de accountant worden besproken, echter slechts 12% van de ondernemingen gaat in op de bevindingen van de accountant.
- 44% van de ondernemingen maakt melding van de beoordeling van de accountant in het verslag van de RvC,

Tabel 9 Andere informatiebronnen RvC

	AEX		AMX		AScX		Transp. benchmark		Totaal	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Interne informatiebronnen										
Senior Management	12	63%	12	50%	8	40%	4	18%	36	42%
Ondernemingsraad	6	32%	8	33%	8	40%	18	82%	40	47%
Externe toezichhouders										
- AFM	0	0%	1	4%	1	5%	0	0%	2	2%
- DNB	1	5%	1	4%	0	0%	0	0%	2	2%
- Nma	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%
- Opta	1	5%	0	0%	0	0%	0	0%	1	1%
Overige informatiebronnen										
- grote klanten	1	5%	0	0%	2	10%	4	18%	7	8%
- leveranciers	1	5%	0	0%	0	0%	0	0%	1	1%
Aandeelhouders										
Aard en inhoud contacten aandeelhouders	0	0%	4	17%	1	5%	6	27%	11	13%
Follow up toegelicht discussies aandeelhoudersvergadering	0	0%	1	4%	0	0%	1	5%	2	2%

waarbij 9% van de ondernemingen het proces van deze beoordeling beschrijven.

- 14% van de ondernemingen geeft informatie over de benoeming van de accountant.
- 49% van de onderzochte ondernemingen maakt melding van de bespreking van de bevindingen van de afdeling Internal Audit.
- Het onderwerp compliance komt in 39% van de RvC-verslagen aan de orde, slechts in 8% van de RvC-verslagen worden de bevindingen van de afdeling compliance besproken.
- Minder dan de helft (42%) van de raden maakt melding van contacten met de managementlaag onder de directie.
- Opvallend is dat ondernemingen geselecteerd vanuit de Transparantiebenchmark de meeste contacten hebben gerapporteerd met de Ondernemingsraad (82%), voor de beursfondsen ligt dit percentage flink lager (32% tot 40%). Met name over contacten met aandeelhouders,

toezichhouders, klanten en leveranciers hebben wij weinig informatie aangetroffen.

Op basis van ons onderzoek komen wij met de volgende aanbevelingen:

- Neem een overzicht op waaruit volgt hoe frequent er wordt vergaderd en welke commissarissen deelnamen.
- Neem een overzicht op van de belangrijkste besproken onderwerpen per RvC-vergadering.
- Ga in op de deskundigheid per commissaris.
- Geef informatie over de zelfevaluatie (proces, bevindingen en welke acties uit de bevindingen zijn voortgekomen).
- Ga in op de besprekingen en bevindingen van de externe accountant.
- Ga in op de beoordeling en (her)benoeming van de accountant.
- Ga in op de besprekingen en bevindingen van de Internal auditafdeling.

Tabel 10 Informatie over risicobereidheid

	AEX		AMX		AScX		Transp. benchmark		Totaal	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Vermelding dat risicobereidheid is besproken	1	5%	2	8%	2	10%	3	14%	8	9%

- Ga in op de besprekingen en bevindingen van de afdeling compliance.
- Ga in op de wijze van informatie vergaren.

Tot slot willen wij stilstaan bij de hiervoor genoemde aanbevelingen van de NBA (2011), Eumedion (2011) en de VEB (2011). Wij zijn van mening dat het de voorkeur heeft om management letter-items in het verslag van het toezichthoudend orgaan (meestal de RvC) op te laten nemen boven opname in het verslag van de RvB. Immers vanuit Corporate Governance-perspectief hebben de items in de management letter relevantie voor de beheersing van de organisatie, en dat is waarop het toezichthoudende orgaan zich richt. Bij voorkeur wordt dit in een aparte paragraaf uiteengezet. Het vermelden van de belangrijkste punten komt de leesbaarheid van het RvC-verslag ten goede.

Indien ingegaan wordt op de management letter-items, dan zijn wij er voorstander van om dit te beperken tot de belangrijkste management letter-punten, een reactie van de RvB op de bevindingen en de wijze waarop de RvC hiertegen aankijkt. Tevens is het te overwegen om in deze paragraaf of in een separate paragraaf het functioneren van de externe accountant uiteen te zetten. Een mogelijke indeling van een paragraaf waar de management letter-punten worden besproken zou er als volgt kunnen uitzien; zie figuur 9.

Indien de RvC in zijn verslag zijn opvatting over het functioneren van de accountant aan de orde zou willen laten komen, dan zou dit er als volgt kunnen uitzien; zie figuur 10.

Prof. dr. A. de Bos RA is parttime hoogleraar Bedrijfseconomie aan de Erasmus Universiteit Faculteit der Rechtsgeleerdheid en is als partner verbonden aan Ernst & Young.

Drs. H.W. Edelman RA is controller bij Stichting Paradiso Amsterdam.

Mr. M.E.P.A.R. Jans-van Wieringen is vanuit Jans Juridisch Advies werkzaam als jurist op de gebieden governance, ondernemingsrecht en compliance, en is daarnaast als Senior Associate verbonden aan notariskantoor DeHeng Civil Code N.V.

J. Scheffe RA is senior vaktechnisch medewerker Beroepsontwikkeling & Beleid van de NBA (voorheen het Koninklijk NIVRA).

Figuur 9

Bevindingen externe accountant

Belangrijkste bevindingen externe accountant:

De externe accountant heeft in zijn management letter gerapporteerd dat de kwaliteit van onze interne beheersomgeving voldoet aan de daaraan te stellen eisen. De accountant doet wel de volgende aanbevelingen:

- Kritisch beoordelen en volgen van de kwaliteit van
- Verscherpen van de procedure omtrent
- Aanscherpen interne beheersing met betrekking tot

Reactie Raad van Bestuur

Wij onderschrijven de aanbevelingen van de externe accountant en hebben plannen gemaakt om de aanbevelingen op te volgen in 2012 ter vergroting van de effectiviteit van ons risicobeheersings- en controlesysteem.

Reactie Raad van Commissarissen

De Raad van Commissarissen heeft kennis genomen van de bevindingen van de externe accountant en de reactie van de RvB. De RvC is van mening dat de RvB adequate maatregelen heeft genomen om de bevindingen te adresseren. De RvC zal gedurende 2012 toezien op de uitvoering van deze maatregelen.

Figuur 10

Functioneren externe accountant

De RvC heeft het functioneren van de externe accountant beoordeeld. De RvC concludeert dat:

- de controle op een adequate wijze is uitgevoerd;
- de communicatie tussen externe accountant, de RvB en RvC op een goede wijze heeft plaatsgevonden;
- de onafhankelijkheid van de externe accountant vaststaat;
- het optreden van de accountant op een onafhankelijke en professioneel kritische wijze heeft plaatsgevonden;
- de expertise en samenstelling van het controleteam op niveau is;
- de kosten van de accountant conform de afspraken zijn;
- de accountantsorganisatie voldoet aan de Code voor accountantsorganisaties.

In de situatie van een aanbestedingsprocedure wordt nog ingegaan op: het aantal accountantsorganisaties dat is benaderd voor een offerte, de selectiecriteria, selectieprocedure, de doorslaggevende reden(en) voor de voordracht, de reikwijdte van de controleopdracht, het beleid ten aanzien van adviesopdrachten door dezelfde accountantsorganisatie (goedkeuringsprocedure, de hantering van een maximumpercentage ten opzichte van het totale honorarium) en de voorgestelde benoemingstermijn.

Noten

i Het Ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie heeft samen met de Nederlandse Beroepsorganisatie van Accountants (NBA) het initiatief genomen tot dit onderzoek, dat resulteert in een prijs voor de beste MVO-verslaggeving. Via de Transparantiebenchmark dingen deelnemende ondernemingen mee naar De Kristal, een toonaangevende prijs op het gebied van maatschappelijke verslaggeving in Nederland. Deelnemende ondernemingen doen ken-

nis op van algemeen geaccepteerde criteria voor maatschappelijke verslaggeving en krijgen inzicht in eventuele verbeterpunten voor de verslaggeving.

2 Kamerstukken 32873. Situatie per eind september 2012.

3 KB 323 d.d. 26 juli 2008, artikel 2 lid 2.

4 In totaal zijn 11 ondernemingen afgevallen omdat zij een one-tier-structuur hebben.

5 Zie www.transparantiebenchmark.nl.

6 Op grond van artikel 24 WOR, zie ook best practice-bepaling III.1.1. en best practice-bepaling III.4.1. sub g.

7 NBA (2011) noemt specifiek leveranciers van key ICT-projecten. Wij hebben onderzocht of contacten zijn gemeld met leveranciers in brede zin.

8 ASML heeft melding gemaakt van een bezoek aan leveranciers van relevante machineonderdelen.

Literatuur

- Biesheuvel-Hoitinga, J., A.A. Bootsma en J.B.S. Hijink (2011), Het Verslag van Raad van Commissarissen: Enige bespiegelingen over de juridische status en van rechtsvergelijkende aard, *Tijdschrift voor Jaarrekeningenrecht*, vol. 6, no. 4/5, november, pp. 122-129.
- Burgerlijk Wetboek, Boek 2, Titel 4 en Titel 9.
- Bos, A. de, H. Edelman en J. Scheffe (2008), Het verslag van de Raad van Commissarissen, in R.G. Bosman, R.L. Ter Hoeven en R.G.A. Vergoossen (red.), *Het jaar 2007 verslagen* (pp. 95-113), Amsterdam/Deventer: Koninklijk NIVRA in samenwerking met Kluwer.
- Croonenberg, S., E. van der Geest en M. Schoevaart (2011), Meetlat voor beheersing: GRC in Ontwikkeling, *Accountant*, vol. 1, no. 3, maart, pp. 28-32.
- Eumedion (2011), Speerpuntenbrief 2012, zie: www.eumedion.nl.
- Jansman, T. en J. van Manen (2010), Accountant en auditcommissie, *Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie*, vol. 84, no. 12, pp. 612-622.
- Juryverslag 2009 Henri Sijthoff-Prijs.
- Klijnsmit, P. en B. Majoor (2012), De voorstellen van Europees Commissaris Barnier voor het hervormen van de auditmarkt, *Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie*, vol. 86, no. 5, pp. 160-166.
- Koninklijk NIVRA (2010), Onderzoek naar het verslag van de Raad van Commissarissen van Nederlandse beursfondsen, oktober.
- Lückérath-Rovers, M., M.A. Scheltema en A. De Bos (2010), Het RvC verslag: weinig inzicht in toezicht, *Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie*, vol. 84, no. 11, pp. 575-587.
- Lückérath-Rovers, M. en M.A. Scheltema (2011), Het RvC-verslag: de RvC laat zich niet kennen, in: M. Lückérath-Rovers, B. Bier, M. Kaptein en L. Paape, *Jaarboek Corporate Governance 2011/2012* (pp. 195-216), Deventer: Kluwer.
- Lückérath-Rovers, M. (2011), Mores leren. Soft controls in corporate governance, inaugurele rede Nyenrode Business Universiteit (8 juni).
- Lückérath-Rovers, M. (2012), Ongeschreven regels of wetgeving? Het onderschatte belang van de zelfevaluatie voor bestuur en toezicht, *Ondernemingsrecht*, afl. 12-2012, pp. 510-515
- Monitoring Commissie Corporate Governance Code (2011), *Rapport december 2011*; zie: www.corpgov.nl.
- Monitoring Commissie Corporate Governance Code, *De Nederlandse corporate governance code: beginselen van deugdelijk ondernemingsbestuur en best practice bepalingen* (2008); zie: www.corpgov.nl.
- Nederlandse Beroepsorganisatie van Accountants (NBA) (2011), *Adviesrapport Verbreding poortwachterfunctie: Meer zekerheid bij meer informatieve rapportages* (oktober); zie: www.nba.nl.
- Nederlandse Beroepsorganisatie van Accountants (NBA) (2011), *Adviesrapport De Raad van Commissarissen als opdrachtgever van de accountant* (september); zie: www.nba.nl.
- Nederlandse Vereniging van Banken (2009), *Code Banken* (2010); zie: www.nvb.nl.
- Scheffe, J. (2011), De internal auditor bij Nederlandse beursfondsen, *Audit Magazine*, jaargang 2012, no.1 (maart), pp. 49-52.
- Vereniging van Effectenbezitters (2011), *Speerpuntenbrief 2012*; zie: www.vebnet.nl.

Bijlage Populatie

Nr	Bedrijf	Beurs / Transparantie- benchmark	Nr	Bedrijf	Beurs / Transparantie- benchmark
1	Aegon N.V.	AEX	44	Accell Group	AScX
2	Ahold N.V.	AEX	45	AmsterdamCommodities N.V.	AScX
3	AkzoNobel N.V.	AEX	46	Ballast Nedam N.V.	AScX
4	ASML Holding N.V.	AEX	47	BE Semiconductor Industries N.V.	AScX
5	Koninklijke Boskalis Westminster N.V.	AEX	48	Beter Bed Holding N.V.	AScX
6	Corio N.V.	AEX	49	Exact Holding N.V.	AScX
7	Koninklijke DSM N.V.	AEX	50	Fornix Biosciences N.V.	AScX
8	Fugro N.V.	AEX	51	Grontmij N.V.	AScX
9	Heineken N.V.	AEX	52	Kas Bank N.V.	AScX
10	ING Groep N.V.	AEX	53	Kendrion N.V.	AScX
11	Koninklijke KPN N.V.	AEX	54	LBI International AB	AScX
12	Koninklijke Philips Electronics N.V.	AEX	55	Macintosh Retail Group N.V.	AScX
13	PostNL N.V.	AEX	56	Nedap N.V.	AScX
14	Randstad Holding N.V.	AEX	57	Nieuwe Steen Investments N.V.	AScX
15	SBM Offshore N.V.	AEX	58	Xeikon N.V.	AScX
16	TNT Express N.V.	AEX	59	Qurius N.V.	AScX
17	TomTom N.V.	AEX	60	Sligro Food Group N.V.	AScX
18	Unibail-Rodamco S.E.	AEX	61	TKH N.V.	AScX
19	Wolters Kluwer N.V.	AEX	62	Telegraaf Media Group N.V.	AScX
20	Aalberts Industries N.V.	AMX	63	Koninklijke Wessanen N.V.	AScX
21	Advanced Metallurgical Group N.V.	AMX	64	Nuon Energy N.V.	Transparantiebenchmark
22	Arcadis N.V.	AMX	65	Van Gansewinkel Groep B.V.	Transparantiebenchmark
23	ASMI International N.V.	AMX	66	Rabobank	Transparantiebenchmark
24	Koninklijke BAM Groep N.V.	AMX	67	Alliander N.V.	Transparantiebenchmark
25	BinckBank N.V.	AMX	68	DHV B.V.	Transparantiebenchmark
26	Brunel International N.V.	AMX	69	Achmea B.V.	Transparantiebenchmark
27	CSM N.V.	AMX	70	Crown van Gelder NV	Transparantiebenchmark
28	Delta Lloyd N.V.	AMX	71	Havenbedrijf Rotterdam N.V.	Transparantiebenchmark
29	Eurocommercial Properties N.V.	AMX	72	Koninklijke FrieslandCampina N.V.	Transparantiebenchmark
30	Heijmans N.V.	AMX	73	Koninklijke Volker Wessels Stevin N.V.	Transparantiebenchmark
31	Royal Imtech N.V.	AMX	74	Mn Services N.V.	Transparantiebenchmark
32	Mediq N.V.	AMX	75	De Nederlandsche Bank N.V.	Transparantiebenchmark
33	Nutreco N.V.	AMX	76	N.V. Bank Nederlandse Gemeenten	Transparantiebenchmark
34	SNS Reaal N.V.	AMX	77	Schiphol Group N.V.	Transparantiebenchmark
35	Koninklijke Ten Cate N.V.	AMX	78	Nederlandse Gasunie N.V.	Transparantiebenchmark
36	Unit4 N.V.	AMX	79	NS Groep	Transparantiebenchmark
37	USG People N.V.	AMX	80	Attero Holding N.V.	Transparantiebenchmark
38	Vastned Retail N.V.	AMX	81	FMO N.V.	Transparantiebenchmark
39	Koninklijke Vopak N.V.	AMX	82	ProRail B.V.	Transparantiebenchmark
40	Wereldhave N.V.	AMX	83	ANWB B.V.	Transparantiebenchmark
41	Ordina N.V.	AMX	84	Holding Nationale Goede Doelen Loterij N.V.	Transparantiebenchmark
42	Pharming Group N.V.	AMX	85	Bavaria N.V.	Transparantiebenchmark
43	Wavin N.V.	AMX			